

O BLAŽENSTVIMA

Grgur iz Nise – *O blaženstvima*, Verbum, Split, 2023., str. 143.

U nakladi izdavačke kuće Verbum iz Splita 2023. godine izišao je prijevod djela crkvenog oca Grgura iz Nise pod naslovom *O blaženstvima*. Djelo je preveo prof. Ante Franić iz izvornika *Patrologiae Graecae* tomus XLIV, accurate J.P. Migne, Parisii, 1863., col. 1193-1301. Djelo je strukturirano na sljedeći način: *Uvod; Prva propovijed; Druga propovijed; Treća propovijed; Četvrta propovijed; Peta propovijed; Šesta propovijed; Sedma propovijed; Osmo propovijed; Kazalo biblijskih citata*, te, konačno, *Kazalo pojmova*.

Uvod u prijevod djela napisao je naš patrolog Ivan Bodrožić. U uvodnim riječima uz ovaj prijevod patrolog Bodrožić stručno uvodi u samo djelo. Tako doznajemo da je Grgur iz Nise prvi kršćanski autor koji je u osam propovijedi ostavio sustavan komentar osam Isusovih blaženstava prema Matejevu evanđelju. Ne postoji sigurna datacija ovih propovijedi, te se ona okvirno kreće oko 380. godine. Razlog zašto je teško odrediti vremenski nastanak djela isti patrolog pripisuje nedostatku Grgurova osvrta na teološke rasprave onoga vremena, a nema ni naznaka vrela kojima se koristio. Grgur je poznavao Origenova djela, ali nije moguće sa sigurnošću utvrditi da se je njima i služio jer dio u kojem Origen tumači Isusova blaženstva iz Matejeva evanđelja nije sačuvan (usp. str. 5). U nastavku patrolog Bodrožić ocjenjuje Grgurov pristup Isusovim blaženstvima sljedećim riječima: „Što se tiče njegova pristupa blaženstvima, on u njima uočava dosljednost i unutarnji sklad, zajedno s kratkoćom izričaja kojom se služio Gospodin u svom nauku. I ma koliko je riječ samo o tek nekoliko kratkih Isusovih rečenica, Grgur je uvjeren da one sadrže cjelovit nauk spasenja te njihovo značenje nadilazi izričaje koje bi čitatelj bez dovoljno pozornosti u njima mogao vidjeti. Površnu čitatelju moglo bi promaknuti da Isusu u svakom od blaženstava smjera na život vječni, a ne na zemaljski, što njemu ne promiče. Svjestan da je Isus u blaženstvima donio novi zakon, savršeniji od Mojsijeva, Grgur smatra da se blaženstva mogu svrstati među zapovijedi ili među evanđeoske savjete koji su neophodni za ostvarenje života vječnoga“ (str. 6). Patrolog Bodrožić u uvodu također čitateljima predstavlja i sam način Grgurova tumačenja Isusovih blaženstava. „Što se tiče tumačenja blaženstava, Grgur je stava da osam blaženstava sačinjava logičan uzlazni niz kao neke vrste stepeništa koje vodi do kraljevstva nebeskoga i

vječnoga blaženstva. Blaženstva su kao stepenice po kojima se, od prve do zadnje, duša uzdiže prema svom cilju“ (str. 6). Blaženstva su po Grguru logički povezana i predstavljaju kao nekakav uspon na goru. Uz to, u svakom blaženstvu prisutna je i dvodijelna struktura, i to, prvo, navještaj blaženstva u pojedinim zemaljskim situacijama te, drugo, njihovo ostvarenje u punini u životu vječnome, te patrolog Bodrožić nastavlja: „Grgur je u tome dosljedan te tvrdi da Isus ne obećava ostvarenje na zemlji nijednoga od njih, već isključivo na nebesima. U svakom slučaju, između prvoga i drugoga dijela pojedinoga blaženstva, Grgur iščitava logično-posljedičnu vezu. Prvi dio sadrži pretpostavku, to jest stanje ili okolnosti zemaljskoga života, a drugi dio ostvarenje iste u vječnosti sukladno Božjem planu“ (str. 7). Na sakom kraju svojega uvoda naš patrolog Bodrožić čitateljima daje i poticaj na čitanje ovih Grgurovih propovijedi: „To je u konačnici put svakoga krštenika koji ide za Isusom te kao pravi učenik treba prakticirati i čudoredan život koji od njega iziskuje Gospodin. U tom su smislu ove Grgurove propovijedi vrijedni poticaji i korisno štivo i krštenicima danas koji žele biti pravi učenici, to jest hoditi putem vjere i ljubavi za svojim Gospodinom“ (str. 9).

Prva Grgurova propovijed ima sljedeću sadržajnu strukturu: 1. *Uvod. Uspion na goru Gospodnju*; 2. *Zajedničko nastojanje oko blaga*; 3. *Dvije vrste siromaštva: materijalno i duhovno*; 4. *Siromaštvo duhom jedna je od Božjih osobina koju čovjek može nasljedovati*; 5. *Ispraznost oholosti*; 6. *Smrt je svima zajednička, čak i kraljevima*, te, konačno, 7. *Blagoslov istinskoga siromaštva*. Prava propovijed odnosi se na sljedeći odlomak iz Matejeva evanđelja: *Ugledavši mnoštvo, uzide na goru. I kad sjede, pristupe mu učenici. On progovori i stane ih naučavati: „Blago siromasima duhom: njihovo je kraljevstvo nebesko!“ (Mt 5, 1-3)*. U samom uvodu u ovu prvu propovijed Grgur progovara o usponu na goru Gospodnju te poziva svoje slušatelje: „Trčimo stoga i mi prema toj uzvisini kako bismo, utvrđeni na vrhuncu nade zajedno s prorokom Izajjom, uzmogli vidjeti sva ona dobra koja Riječ pokazuje onima koji ga slijede u visine“ (str. 12). Zanimljivo je vidjeti na koji način Grgur objašnjava što su to blaženstva. „Ponajprije, držim, valja pomno pojasniti što je uopće blaženstvo. Blaženstvo označava posjedovanje svih onih stvari koje su označene kao dobre i kojima ne manjka ništa od onoga za čim valjana žudnja može čeznuti. Pravo značenje blaženstva može nam, dakako, postati jasnije ako ga usporedimo s onim što mu je posve suprotno: oprečno pojmu *blažen* je pojam *bijedan*. Bijeda označava iskustvo podnošenja napora izazvanih bolnim i neželjenim stvarima. Stavovi koje zauzimaju dvije osobe koje se nalaze u jednom ili

drugom od ova dva stanja dijametralno su suprotni. Čovjek kojega se smatra blaženim raduje se zbog onoga što je postavljeno preda nj poradi njegova zadovoljstva, dočim se onaj kojega se smatra bijednim žalosti i boluje poradi stanja u kojem se trenutno nalazi. Ono pak što se ima smatrati uistinu blaženim jest samo božansko“ (str. 14-15). Grgur, nadalje, u svojem tumačenju razlikuje materijalno i duhovno siromaštvo. „Tko je siromah na način da mu nedostaje umjerenosti, ili dragocjeno dobro pravde, ili mudrosti, ili razboritosti, ili bilo koje drugo dragocjeno blago, siromašan je i lišen dobara, prosjak, pogođen neimaštinom i valja ga sažalijevati poradi oskudijevanja dragocjenim dobrima. Tko je, naprotiv, dobrovoljno siromašan od svega za što se misli da je zlo i u svojim skladištima ne drži nijedno đavolsko blago, nego je gorljiva duha i zahvaljujući tome stječe blago siromaštva od poroka, taj bi se trebao pronaći u onom blaženom siromaštvu na koje ukazuje Riječ, čiji je plod kraljevstvo nebesko“ (str. 17-18).

Druga Grgurova propovijed ima sljedeću sadržajnu strukturu: 1. *Uzlazni poredak blaženstava; zašto zemlja dolazi poslije nebesa;* 2. *Zemlja je nebeska, kao i kraljevstvo;* 3. *Krotkost nije uvijek vrlina;* 4. *Krotkost kao obuzdavanje strasti, te, konačno,* 5. *Krotkost proizlazi iz poniznosti.* Druga propovijed odnosi se na sljedeći odlomak iz Matejeva evanđelja: „*Blago krotkima: oni će baštiniti zemlju!*“ (Mt 5, 5). U samom uvodu u ovu drugu propovijed Grgur spominje tjelesno uspinjanje i uspoređuje ga s duhovnim uspinjanjem. „Tako i onaj koji se uspinje, izdižući se s mjesta na kojem se nalazi sve više i više, dosiže vrhunac uspona. S kojim ciljem polazim od ovih razmatranja? Čini mi se da je redosljed blaženstva raspoređen gotovo kao i stepenice i moguće je da se sam um s lakoćom uspinje s jednoga na drugo blaženstvo“ (str. 28). Zanimljivo je Grgurovo tumačenje riječi zemlja iz ovog blaženstva. Naime, crkveni otac smatra da se ovdje ne radi o ovoj zemlji, nego o nebu. „Stoga nemoj dopustiti da te upotreba iste riječi ‘zemlja’, koja dolazi poslije nebesa, povuče natrag, prema dolje; bolje rečeno, ako ti je um bio uzdignut prethodnim blaženstvima i dosegnuo si nebesku nadu, onda se zaokupi tom zemljom koja nije baština koja bi pripala svima, već samo onima koji se zbog blagosti svoga života smatraju vrijednima toga obećanja“ (str. 30-31). Tumačeći, na koncu, riječ krotkost, Grgur opominje da je čovjekova sklonost prema porocima nešto što se nalazi u ljudskoj naravi te svoju propovijed završava riječima: „Ako srdžba nije prisutna, život prolazi mirno i tiho. Ovo nije ništa drugo doli krotkost, čiji je svršetak blaženstvo i nasljeđivanje nebeske zemlje u Kristu Isusu, kojem neka je slava i moć u vijeke vjekova. Amen“ (str. 39).

Treća Grgurova propovijed ima sljedeću sadržajnu strukturu: 1. *Prividni besmisao trećega blaženstva*; 2. *Blažen je plač koji slijedi nakon priznavanja vlastitih grijeha*; 3. *Blaženo jadikovanje – nostalgija za prapočetkom*; 4. *Žalost kao lišenost dobra*; 5. *Pravi i transcendentni Bog*; 6. *Izgubljena sličnost s Bogom kao izvor trajne žalosti*, te, konačno, 7. *Bolje se sada žalostiti, a potom biti vječno blažen*. Treća propovijed odnosi se na sljedeći odlomak iz Matejeva evanđelja: *Blago ožalošćenima: oni će se utješiti!* (Mt 5, 4). „Još se nismo popeli na vrh, nego smo još uvijek u podnožju planine misli, iako smo već prošli dva vrha, uzdignut preko blaženstva do blaženoga siromaštva i krotkosti, koja se nalazi više od siromaštva, a Riječ nas vodi dalje do uzvišenijih vrhova i pokazuje nam preko blaženstva i treću, sljedeću uzvisinu“ (str. 40). Kada je riječ o žalosti, Grgur ističe kako je blažen onaj plač koji slijedi nakon priznavanja vlastitih grijeha. Iako je „plač mračno raspoloženje duše koje nastaje zbog uskraćivanja onih dobara za kojima je čeznulo nečije srce“ ipak „ovo raspoloženje ne nalazi mjesta u srcima onih koji imaju sretan život“ (str. 45). Grgur na koncu svoje propovijedi tumači o blaženom plaču te kaže: „Stoga se čini da onaj koji plač naziva blaženim donosi ovaj neizrecivi nauk: neka duša okrene pogled prema pravom dobru i neka ne uranja u varavost sadašnjeg života“ (str. 51) te se je bolje sada žalostiti, a zatim u drugom životu biti vječno blažen, zaključuje Grgur.

Četvrta Grgurova propovijed ima sljedeću sadržajnu strukturu: 1. *Sitost kao bolest duše*; 2. *Pojam pravednosti*; 3. *Težnja za krivim stvarima, razotkrivena u Isusovim kušnjama*; 4. *Potrebno je gladovati i žedati za vršenjem Božje volje*; 5. *Pravednost podrazumijeva i ostale vrline*; 6. *Ispraznost strasti i nezasićenost ugođe*, te, konačno, 7. *Treba gladovati i žedati za Kristom, koji je istinska pravednost*. Četvrta propovijed odnosi se na sljedeći odlomak iz Matejeva evanđelja: *Blago gladnima i žednima pravednosti: oni će se nasititi!* (Mt 5, 6). Grgur drži kako se pravednost kao vrlinu ne smije promatrati izolirano od drugih vrlina. „U svakom slučaju, nemoguće je da jedna vrsta vrline, neovisno o drugima, sama po sebi bude savršena vrлина“ (str. 67). Crkveni otac u svojoj propovijedi naglašava istinu da je Krist onaj koji je istinska pravednost te je za njim potrebno gladovati i žedati (usp. str. 71).

Peta Grgurova propovijed ima sljedeću sadržajnu strukturu: 1. *Blaženstva služe kao ljestve do samoga Gospodina*; 2. *Milosrđe je obilježje samoga Boga*; 3. *Milosrđe je suosjećajnost rođena iz ljubavi*; 4. *Milosrđe kao izraz ljubavi*; 5. *Konačni Božji sud zrcali se u poštivanju ljudske slobodne volje*; 6. *Trebamo biti vrlo milosrdni prema sebi, jer smo po grijehu lišeni izvornog dostojanstva*; 7. *Onaj tko*

je milosrdan bit će sam svoj sudac u posljednji dan suda, te, konačno, 8. *Gorka sudbina nemilosrdnih, koji u konačnici gube milosrđe*. Peta propovijed odnosi se na sljedeći odlomak iz Matejeva evanđelja: *Blago milosrdnima: oni će zadobiti milosrđe!* (Mt 5, 7). Svoju petu propovijed Grgur otvara evociranjem na Jakovljeve ljestve te u tom kontekstu kaže: „I zasigurno, kao što se mudročću približavamo mudrosti i čistoćom čistoći, tako smo i blizu blaženosti po blaženstvima. Blaženstvo je vlastito samom Bogu, zato Jakov govori o Bogu koji čvrsto stoji na takvim ljestvama. Stoga sudjelovanje u blaženstvima nije ništa drugo nego sudjelovanje u božanstvu prema kojem nas Gospodin vodi svojim riječima“ (str. 75). Grgur ističe kako je milosrđe obilježje samoga Boga te je i čovjek pozvan biti milosrdan. Onaj tko je milosrdan u posljednji dan suda bit će sam svoj sudac, dok će nemilosrdni na koncu izgubiti milosrđe te Grgur svoju propovijed zaključuje opomenom i pozivom: „Zadržimo, braći, na umu glas Gospodnji, koji nas je u nekoliko riječi toliko poučio o budućnosti i postanimo milosrdni kako bismo tako postali blaženi u Kristu Isusu, Gospodinu našem, kome slava i moć u vijeke vjekova. Amen“ (str. 91).

Šesta Grgurova propovijed ima sljedeću sadržajnu strukturu: 1. *Proturječna nada u gledanje Boga*; 2. *Je li moguće biti čista srca i vidjeti Boga?*; 3. *Vidljivo nam je djelovanje Božje, no ne i njegova bit*; 4. *Boga se vidi u odrazu čistoće srca*; 5. *Teško je očistiti srce sputano strastima*; 6. *Krist svojim naukom iskorjenjuje zloću i vodi čovjeka prema čistoći srca*, te, konačno, 7. *Ako ne surađujemo s Bogom, surađujemo s đavlom*. Šesta propovijed odnosi se na sljedeći odlomak iz Matejeva evanđelja: *Blago čistima srcem: oni će Boga gledati!* (Mt 5, 8). Gotovo pjesničkim riječima Grgur otvara ovu šestu propovijed: „Ljudi koji gledaju s visoka vrha na ogromno more koje se stere ispod njih vjerojatno osjećaju ono što je upravo osjetio moj um, promatrajući iz uzvišenih Gospodinovih riječi kao s vrha planine neiscrpnu dubinu njihova značenja“ (str. 92). U svojoj propovijedi Grgur i teološki duboko tumači da čovjek ne može vidjeti Božju bit, nego samo njegovo djelovanje. „Božanska narav, kakvagod ona u konačnici sama po sebi bila, premašuje svako ljudsko razumijevanje, nedostupna je i nedostižna za sve misli i sva nagađanja, a među ljudima još nije otkrivena sposobnost poimanja neshvatljivoga kao ni sposobnost razumijevanja nemogućega“ (str. 97). Crkveni otac potiče svoje slušatelje da se otvore i surađuju s Bogom, inače surađuju s đavlom te u tom kontekstu poticajno zaključuje: „Naučivši stoga kroz što se oblikuju poroci i život ispunjen vrlinom, budući da nam se nudi da možemo slobodno birati jedno ili drugo, bježimo,

braćo, od lika đavolskoga, odložimo zlu masku, obuhvatimo božansku sliku i postanimo čisti srcem ne bismo li tako postali blaženi, budući da je božanska slika u nama oblikovana za čisti način života, u Kristu Isusu, našem Gospodinu, kojem neka je slava u vijeke vjekova. Amen“ (str. 107).

Sedma Grgurova propovijed ima sljedeću sadržajnu strukturu: 1. *Razmjernost božanske i ljudske naravi*; 2. *Mir je uvjet za ugodan život, ali je i nagrada*; 3. *Određivanje pojma mira*; 4. *Gora od ljutnje je zavist prikrivena dvoličnošću*, te, konačno, 5. *Zadatak mira je uspostaviti sklad između tijela i duha čovječjega*. Sedma propovijed odnosi se na sljedeći odlomak iz Matejeva evanđelja: *Blago mirotvorcima: oni će se sinovima Božjim zvati!* (Mt 5, 9). Kada je riječ o mirotvorcima, Grgur kaže da je mirotvorac onaj „koji daje mir drugom“ te nadodaje da „nitko nije u stanju drugom ponuditi ono što on sam ne posjeduje. Stoga Gospodin želi da prije svega budete ispunjeni dobrima mira pa ih kasnije možete ponuditi onima kojima nedostaje takvo što“ (str. 115). Za crkvenog oca Grgura od ljutnje je gora zavist prikrivena dvoličnošću: „Meni se čini da su strasti zavisti i licemjerja toliko ozbiljnije od upravo spomenutoga koliko je strašnije skriveno zlo od onoga otkrivenog“ (str. 119). Grgur na samom kraju ove propovijedi tumači da su mirotvorci oni koji nasljeđuju božansku ljubav prema čovjeku te oni koji u svojem životu pokazuju ono što je svojstveno božanskoj moći te, konačno, zaključuje sljedećim poticajnim riječima: „Budući stoga da se vjeruje da je božanska priroda jednostavna, oslobođena svoga dvostrukog sastava i u potpunosti postiže dobro, a čovječanstvo se posredstvom mira oslobađa svoga dvostrukog sastava i s pravom se vraća dobru uistinu postajući jedno, tako da je očito isto što i skriveno, a skriveno isto što i vidljivo, tada je blaženstvo uistinu potvrđeno i takvi se ljudi ispravno nazivaju djecom Božjom, blaženi u skladu s obećanjem Gospodina našega Isusa Krista, kojem neka je slava u vijeke vjekova. Amen“ (str. 123).

Osma Grgurova propovijed ima sljedeću sadržajnu strukturu: 1. *Osam blaženstava i osmi dan*; 2. *Dar je vječan i jednak za sve*; 3. *Mučenički boj i utrka vjere*; 4. *Patnje uslijed progona prihvatljive poradi nebeske nade*; 5. *Biti proganjen od zla znači stupiti na prag kraljevstva nebeskoga*, te, konačno, 6. *Krist je sudac i nagrada u utrci vjere*. Osma propovijed odnosi se na sljedeći odlomak iz Matejeva evanđelja: *Blago proganjenima zbog pravednosti: njihovo je kraljevstvo nebesko!* (Mt 5, 10). U ovoj zadnjoj propovijedi Grgur, kada je riječ o progonstvima, na prvome mjestu spominje one koji su proganjeni zbog vjere i podnose mučeničku smrt. Nadalje, smatra kako biti proganjen od zla znači i stupiti na sam prag kraljevstva nebeskoga,

te svoju osmu propovijed zaključuje sljedećim riječima: „Stoga, ako smo progonjeni, nemojmo tugovati, nego se radujmo, jer smo odvrćanjem od zemaljskih počasti okrenuti k nebeskim dobrima, prema obećanju onoga koji kaže da su blaženi oni progonjeni radi njega, budući da je kraljevstvo nebesko njihovo, milošću Gospodina našega Isusa Krista, kojem slava i moć u vijeke vjekova. Amen“ (str. 136).

Zaključno možemo reći kako ovih osam propovijedi Grgura iz Nise o blaženstvima uistinu može pridonijeti duhovnom obogaćenju onih koji ih budu čitali, a također mogu poslužiti i propovjednicima da dublje uđu u otajstvo koje Isusova blaženstva sadrže. Grgur nam otkriva dubinu Isusovih riječi i jedan od mogućih načina njihova shvaćanja te potiče vjernike da i sami razmatraju o Isusovim riječima i sve dublje pronicu u njihovu dubinu i otajstvo. Zbog svega ovoga, smatramo da će ovaj prijevod pronaći svoje mjesto kod onih koji čitaju Božju riječ i tragaju za njezinim smislenim tumačenjem.

Ivan Macut